

De Dikke Boom

■ Op het landgoed van Kasteel Verwolde in Laren staat een van de bekendste bomen van Nederland. Diverse bordjes wijzen in zijn richting en op mooie dagen krijgt hij heel wat bezoekers. De 'Dikke Boom' is Nederlands dikste eik, een echte zware jongen met een kroonbreedte van 25 meter en een stamomvang van ongeveer 770 cm. In 1767 heeft een molenaar al f275,- voor de boom geboden om er twee molenassen uit te maken. Gelukkig was de landgoedeigenaar toen wijs genoeg om daar niet op in te gaan, maar op een dergelijke manier zijn vele concurrenten van deze eik vroegtijdig aan hun eind gekomen. 'Oom Frits' is een andere dikke eik die verderop aan het Dikke-Boompad staat. De exacte plantdatum is bekend en aan de hand daarvan kan worden berekend dat de Dikke Boom tussen de 430 en 440 jaar oud zou kunnen zijn. Een tijdgenoot dus van Willem van Oranje, Shakespeare en Claudio Monteverdi...

Zoals veel echt oude eiken is de Dikke Boom hol. Ondanks een flinke opknapbeurt door een boomchirurg in 1999 stond hij er de volgende jaren maar schraaltjes bij, verscheidene takken waren gestorven en de kroon was alleen aan de noordzijde nog redelijk met blad bezet. Sommige eiken weten in zo'n kwijnende staat nog decennia te overleven. Vooral in 2003-'05 ging het verval bij de eik echter zo snel, dat de vorige eigenaar, A.Ph.R.C. baron Van de Borch, vreesde dat hij het niet lang meer zou maken.

Gelukkig is er sinds 1996 in Laren een Dikke Boompadcommissie: de commissie, die uit betrokken inwoners van Laren en omstreken bestaat, hoopt de boom te revitaliseren of in elk geval zo lang mogelijk in leven te houden. Onderzoek wees uit dat de bodem ter plaatse sterk was verzuurd vanwege een akker die aan de zuidzijde ligt en de laatste decennia zwaar is bemest. Met het herstelplan is voorjaar 2005 begonnen: er zijn grondwaterpeilers geplaatst, er is een compostmengsel aangebracht, mycorrhiza geïnjecteerd en de grond rond de eik is bekalkt. De ingezette aftakeling gaat echter door, de schors aan de zuidwestzijde van de stam bladdert af, zodat de Dikke Boom geen florissante indruk meer maakt.

(foto Henk van Lottum)

Levend erfgoed

Net zo goed als historische gebouwen, oude gebruiken en de streektaal behoren oude bomen tot het erfgoed van onze streek. In het volgebouwde Nederland worden bomen doorgaans niet zo oud, zeker in de stad heeft een boom weinig kans om een respectabele leeftijd te bereiken. Stormen, verdroging, vernatting, vermessing, zwammen en niet te vergeten, de motorzaag, stuk voor stuk gevaren waardoor ze vaak vroegtijdig het veld moeten ruimen. Gelukkig zijn er ook nog mensen die opkomen voor de bescherming van bomen. Zo iemand is Jeroen Philippona, secretaris van de Zutphense Bomenstichting. Voor dit artikel maakte hij een keuze uit zijn favoriete Achterhoekse bomen en maakte de beschrijvingen erbij.

'De Dikke Boom is daarmee dus een tijdgenoot van Willem van Oranje'

Monumentale bomen in de Achterhoek

door Loek Kemming en Jeroen Philippona

Wie in Nederland een boom wil kappen, ondervindt daar doorgaans weinig hinder bij. De Boswet eist weliswaar dat een gekapt areaal bomen wordt gecompenseerd door nieuwe aanplant, maar dat biedt individuele bomen geen bescherming.

Gelukkig zijn er veel mensen die van bomen houden en er op toezien dat ze goed verzorgd en beschermd worden. Dat kunnen eigenaren van bomen zijn, zoals landgoedbeheerders (bijvoorbeeld Geldersch Landschap en Staatsbosbeheer) of particulieren die een mooie boom in hun tuin hebben.

Bomenliefhebbers vinden we ook bij de Bomenstichting, een belangenorganisatie die zich inzet voor het behoud van bomen in de stad en op het platteland. De bescherming van monumentale bomen is een belangrijk speerpunt van deze stichting.

Wanneer er sprake is van cultuurhistorisch belang of de bomen een beeldbepalend karakter hebben voor hun omgeving, worden ze als monumentaal beoordeeld. Ook bomen die ouder zijn dan tachtig jaar en herdenkingsbomen worden als monumentaal gezien en worden automatisch in het Landelijk Bomenregister opgenomen. Het register telt op dit moment zo'n 10.500 objecten. Daarnaast staan er nog eens 5.000 objecten die als 'toekomstbomen' worden beschouwd op een reservelijst. Er is sprake van objecten omdat het niet alleen individuele bomen zijn die in het register worden opgenomen, maar ook groepen van bomen (bijvoorbeeld een laan van bomen) of zelfs gehele parken.

In de Achterhoek staan relatief veel monumentale bomen, al hebben die hun status eerder te danken aan ouderdom en hun

beeldbepalend karakter dan aan cultuurhistorisch belang. Bomen van cultuurhistorische betekenis komen relatief veel voor in het katholieke zuiden. Het gaat dan vooral om bomen die zijn gewijd aan een heilige, bomen die in de oude rechtspraak een rol hebben gespeeld of een grens markeren en bomen op (dorps)pleinen en bij oude huizen. Deze laatste kunnen dan weer in bijzondere vormen voorkomen, zoals lei- en snoeibomen. De monumentale bomen van de Achterhoek vinden we vooral op de talrijke (particuliere) landgoederen, bij historische boerderijen en op begraafplaatsen.

De meest bekende monumentale boom van de Achterhoek is ongetwijfeld de 'Dikke Boom' van Verwolde, die met een stamomtrek van 7,7 meter de dikste eik van ons land is. Deze zomereik, die ver over de regionale grenzen bekendheid geniet, zou aangeplant kunnen zijn tussen 1560 en 1570 en is daarmee dus een tijdgenoot van Willem van Oranje! De boom heeft zijn hoge leeftijd ongetwijfeld te danken aan de goede zorgen van de familie Van der Borch van Verwolde die het landgoed al generaties lang in bezit heeft. Ook veel andere adellijke landgoederen in de Achterhoek koesteren hun bijzondere monumentale bomen, zoals De Wildenborch (diverse exoten), Ampsen (eikenlaantje 'De twaalf apostelen'), Enghuizen bij Hummelo (paardekastanje), kasteel Keppel (meerstammige plataan), Ruurlo (eikenlaan 'De Lane'), De Slangenburg te Doetinchem (bruine beuk), Vorden (Reuzeneik, Lodewijkslinde, meerstammige fladderiep) en De Velhorst (zomereik).

Collectie Historische Vereniging Old Reurle

De Kroezeboom te Ruurlo

■ De Kroezeboom van Ruurlo staat op deze Ansichtkaart uit 1921 nog in het open veld, waar hij de grens tussen verschillende akkers aangeeft. Door de uitbreiding van Ruurlo staat hij inmiddels in een voortuin. Deze zomereik bestaat uit vier grote stammen, die vlak boven de grond vanuit één gemeenschappelijke wortelstronk zijn gegroeid. Een afgestorven dunnere stam en meerdere afgezaagde splittingsen van de hoofdstammen laten zien dat er van oorsprong nog meer stammen te onderscheiden waren. Omdat de stammen een omtrek van 10.12 meter hebben, stellen sommige bomenliefhebbers dat het de dikste eik en boom van Nederland is.

Volgens officiële criteria telt bij een boom die zich beneden 1.30 meter hoogte splitst in meerdere stammen echter slechts de omtrek van de dikste stam op 1.30 meter hoogte, in dit geval slechts 4.5 meter. Het is ook de vraag of het hier om een uit één eikel ontsproten boom gaat, of om een vergroeiing van vier verschillende individuen. Het uniforme karakter van de kroon, het bladtype en het tegelijk uitkomen en afvallen van het blad wijst in de richting van één individu, maar geeft geen uitsluitsel.

De leeftijd is moeilijk te bepalen. Sommige bomenkenners vermoeden dat de boom tussen 1700 en 1750 is geplant. De Bomenstichting denkt eerder aan tussen 1600 en 1700. Het is echter ook niet on-

mogelijk dat het om een soort uitgelopen hakhoutstronk gaat.

In het boek van Old Reurle 'Ruurlo van 1900 tot Berkelland' wordt vermeld: 'Toen de boom nog op de vlakte stond, kon je vanuit Ruurlo gemakkelijk een begrafenisstoet in de verte zien aankomen.

De koster, die boven in de klokkentoren door een luikje zicht had op de Kroezeboom, begon met het luiden van de kerk, zodra de stoet de boom passeerde. Vandaar de naam 'Luibusse' ('luibosje'). De boom is niet meer in een al te beste conditie, op de stam vertonen zich zwammen.

De Lodewijkslinde

■ In het park bij kasteel Vorden staat het restant van de linde die in de volksmond bekend staat als de Lodewijkslinde. De boom dankt zijn naam omdat Lodewijk XIV in 1672 in zijn schaduw zou hebben gerust tijdens een veldtocht in de Nederlanden. Of deze legende nu op waarheid berust of niet, de Lodewijkslinde zal zeker meer dan drie eeuwen tellen! Boomchirurgen voeren regelmatig controles uit aan deze bijzondere boom. Het is een zomerlinde of grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*), met een stamomvang van 552 cm.

Helaas zijn op 19 juli 2002 de hoofdstam en twee grote takken volledig afgebroken en neergestort. De stam en de takken bleken behoorlijk rot en verzwakt te zijn en hebben het wellicht door het eigen gewicht van de (natte?) bladerkroon begeven. De zwaar gehavende boom mag blijven staan van de eigenaar, het Geldersch Landschap.

(foto Loek Kemming)

Kastanje met X-factor

■ Bij de katholieke kerk in Beltrum staat een prachtige, dikke tamme kastanje. Hij is de winnaar van de verkiezing 'Welke boom heeft de X-factor?', die in 2008 door de Bomenstichting is gehouden. Heel terecht: deze sfeervolle boom neemt een centrale plaats in Beltrum en is een symbool voor het dorp geworden. Generaties Beltrummenaren raaptten er kastanjes in hun kindertijd. Sinds kort staat er een bank rond de kastanje, waardoor het nu een echte ontmoetingsplaats is geworden. Op het bankje onder de kroon is het goed schuilen tegen felle zonneschijn en regen. De inwoners van Beltrum hebben dan ook massaal gestemd op deze boom, die daardoor concurrenten als de Fladderiep van Heure en de Kroezeboom van Ruurlo ver achter zich liet.

De plataan van Keppel

■ Op 14 april 2003, kwam aan ruim twee eeuwen leven van de indrukwekkende Bruine Beuk van Laag-Keppel een einde. De beuk behoorde met een stamomvang van ruim 7 meter tot de dikste van ons land. Op het grote gazon voor Kasteel Keppel was de beuk een echte blikvanger. Gelukkig staat op een steenworp afstand nog deze schitterende en indrukwekkende plataan. Net als de bruine beuk is de grote plataan van Laag-Keppel waarschijnlijk aangeplant in of kort na 1780. In dat jaar schijnt de kasteeltuin te zijn heringericht, nadat het poortgebouw is verbouwd, de ophaalbrug is vervangen door een dam en de zuidelijke helft van de 'voorburch' is gesloopt. De beuk stond op de plek van deze zuidelijke voorburch.

De Keppelse plataan is een zogenaamde 'Londense' plataan, ontstaan uit een kruising van een oosterse en een westerse plataan, een hybride die het in ons klimaat uitstekend doet. Dat kun je ook zien, want hij heeft een reusachtige omvang van 840 cm en hoogte zowel als kroonbreedte van 37 meter. Dergelijke bomen kunnen nog veel groter worden, want er zijn voorbeelden bekend van platanen in Engeland met een omtrek van tien meter. De Keppelse plataan heeft zijn superafmetingen echter wel door vals spel bereikt, want in feite is het een bomenboeket, een fusie van drie in één plantgat geplaatste boompjes.

(foto Jeroen Philippona)

Buiten de landgoederen zijn er in de Achterhoek nog veel monumentale bomen van betekenis, teveel om in dit artikel op te sommen, maar De Kroezenboom in het dorp Ruurlo mag zeker niet onvermeld blijven. Deze meerstammige zomereik is niet alleen door zijn omvang (meer dan tien meter!) en ouderdom van betekenis, maar ook zijn rol in de historie van het dorp Ruurlo maakt hem bijzonder. Van andere bomen is de historische betekenis moeilijk vast te stellen. Van de 'Lodewijkslinde' bij kasteel Vorden wordt gezegd dat Lodewijk de XIV eronder zou hebben gerust in het jaar 1672 toen hij op veldtocht was in de Nederlanden, maar er zijn (nog) geen historische bronnen gevonden die dit kunnen bevestigen. Van de 'Napoleonseik' bij Epse gaat een zelfde verhaal maar dan met keizer Napoleon in de hoofdrol, ook hiervoor is er geen enkel bewijs voorhanden. Over de prachtige prieellinde bij De Radstake (Heelweg) gaat het verhaal dat Napoleon er zijn paard aan vast zou hebben gezet. Geschiedenis kan ook in een onverwacht hoekje zitten. Zoals de ijzeren ringen in de leilinden die rondom de kerk in Zelhem staan. Vroeger werd het vee op de veemarkt daaraan vastgezet.

Of een boom nu wel of niet een bijzondere rol heeft gespeeld in de geschiedenis is ook niet zo relevant, een boom van meer dan tweehonderd jaar is op zich al een historisch belangrijk object. Bomen zijn door hun onverplaatsbaarheid verbonden met een bepaalde plek, ze overleven de mensen en gebeurtenissen

en worden zo de stille getuigen van onze geschiedenis. Onder goede omstandigheden kunnen ze vele honderden jaren oud worden. Veel van de eerder genoemde monumentale bomen zijn ouder dan tweehonderd jaar. De meeste zijn nog in prima conditie, maar enkele zijn duidelijk aan het aftakelen en er zijn er ook bij die als ruïne kunnen worden beschouwd. Dit komt niet zozeer door hun ouderdom, maar meer door externe oorzaken. Er zijn vele redenen te noemen die een boom voortijdig doen sterven: aantasting door zwammen en insecten, ziekten (bijvoorbeeld iepziekte), verdroging of vernatting, voortijdige kap, stormen en vandalisme.

In het buitenland zijn er veel meer voorbeelden van zeer oude bomen. Vooral Engeland staat bekend om zijn bijzonder oude bomen en boomgroepen. Eiken van meer dan vierhonderd jaar oud zijn er geen zeldzaamheid en nog veel ouder zijn de extreem dikke taxusbomen (van het begin van onze jaartelling!) die men vooral kan aantreffen op de kerkhoven. In Engeland wordt dan ook meer dan in ons land, belang gehecht aan het behoud van dit cultureel erfgoed.

Wilt u meer weten over monumentale bomen in de Achterhoek en elders, kijk dan eens op de site van Jeroen Philippona: www.bomeninfo.nl

Uit "OER"; Tijdschrift van Erfgoedcentr. Achterhoek en Liemers

De eik te Epse

■ Hier zien we de trotse eigenaar boer Jans Nijland op 16 mei 2003 bij zijn eik, die op de foto door het perspectief minder dik lijkt dan hij in werkelijkheid met zijn omtrek van 6 meter is. Boer Nijland kwam in 1929 als tweejarig jongetje met zijn ouders op de boerderij wonen en erfde deze later. Hij woonde er tot zijn dood in april 2009 en had talloze herinneringen aan erf en eik. De Epser boerderij eik is beslist één van de mooiste van Gelderland, met een gave, zware stam en een machtige, 35 meter brede kroon. De leeftijd wordt geschat op ongeveer 250 jaar. Het is moeilijk te achterhalen waarom de boom de Napoleonseik wordt genoemd. De kans dat Napoleon ooit in de buurt van de eik is geweest is klein, hoewel hij tijdens een verblijf in Nederland wel op Het Loo heeft overnacht. De eik heeft nog weinig dode takken en heeft in tegenstelling tot veel andere eiken in de regio geen schade opgelopen door de sneeuwstorm op 25 november 2005 en de zware storm op 18 januari 2007. Jans Nijland stond wijd en zijd bekend door zijn liefde voor de trekpaarden, waarmee hij tot ver in de jaren '90 bleef werken. Hij is op een kar getrokken door zijn eigen paarden naar zijn laatste rustplaats gebracht.

(foto Jeroen Philippona)